

הוצאת חסידים

פרק ב

גדר סיום (הנחשב לסיום)

סיום מסכת

א. סיום מסכת חשיב סיום לכל השיטות (א). (ולענין בכור בע"פ ובשר ויין בט' הימים עיין בפרקים ו' וח' לקמן)

ב. הקטעים החסרים בגמרא מפני הצנזורה אינם מעכבים מלעשות סיום (ב).

הוצאת חסידים

הוא תהלים ואח"כ משלי כדאמרין בפ"ק דב"ב (דף י"ד ע"ב), וע"ע בטור אור"ח סי' תרס"ט לענין שמחת תורה דכתב דרגילין להתחיל מיד בראשית, כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד וכו', ונוהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל גודרין נדבות וקוראים לכל מרעיהם ועושין משתה ושמחה ויו"ט לסיומה של תורה ולהתחלתה. ובספר כתר שם טוב חלק ז' במנהגי שמחת תורה (עמ' רכ"ד רכ"ה) הביא טעם נוסף להתחלת ספר בראשית מיד מספר המנהיג [דיני ש"ת אות נ"ה] וז"ל, ונהגו כל ישראל להתחיל היום בבראשית לפי שביום ש"ת שהשלמנוה אנו מתחילין אותה, כמו שזכינו להשלימה נזכה בהתחלתה ובהשלמה, ולפי שהיום יום שמחה שנתכפרו עונותינו מהכל כאשר אמרנו מתוך דבר שמחה, אנו רוצים להשלים ולהתחיל ולהיות שכינה שורה עלינו, כי אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר (מלכים ב' ג' ט"ו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (ע"פ הגמ' בשבת ל' ע"ב) עכ"ל.

עוד טעם הובא שם מפירושו של ר' יהודה הברצלוני בפירושו לספר היצירה [עמ' 166] ובסידורו של הר"ס ג' ובספר העיטור ח"ב עשרת הדברות דף מ"ג, דמתוך כך מראה שהתורה חביבה עלינו כדבר חדש ולא כדיוטגמא [פירוש כפקודה וגזירה ישנה], שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה (ספרי ואתחנן פסקא ח' על הפסוק אשר אנכי מצוה היום). וע"ע במה שהובא במבוא משמ' דהגר"מ סולובייצ'יק (בנו של מרן הגר"ח) דעיקר הסיום הוא בשאיפה להתחלה ולפי"ז פשוט מדוע צריך להתחיל מיד חומש בראשית משום שבזה מתבטא ענין הסיום.

(א) פרק זה העוסק בגדר סיום מסכת עוסק כדי לדעת אם פוטר בכורות בע"פ או לגבי אכילת בשר בתשעת הימים, אבל זה פשוט שמי שרוצה לעשות שמחה על גמר מצוה פשיטא דשרי, אלא דנידון פרק זה הוא לצורך כל הדינים של סיום. סוגיית הגמ' בשבת דף קי"ח ע"ב אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן וכו', וכן נפסק ברמ"א יור"ד סי' רמ"ו סעיף נ"ו, ומבואר דאינו דוקא בסיום הש"ס אלא גם בסיום מסכת. וע"ע בפתחה.

(ב) בספר ארץ צבי ח"ב סי' ע"ד הביא דמה שחסר ע"י הצנזור ואינו מצוי אצל שום בן תורה כמעט רק למיעוטא דמיעוטא, אין מרגיש בעצמו שחסר לו מאומה להשלמת המסכתא, כיון שאין דרך שום בן תורה ללמוד זה, וגם הוא אינו עתיד ללומדה, ואין זה מונע שמחתו והפקת רצונו, וכיון שיש לו שמחה של מצוה שלמה, שוב יוצא יד"ח בסיום המסכת של משניות לבד כמו שהי'

פרק ב

ג. אם למד המסכת שלא כסדרן י"א שעושה סעודת סיום (ג).

ד. אם למד המסכת ושנה כל דף מיד אינו עושה סעודת סיום (ו) פעם שני' אך בע"פ יש להקל אם לא עשה סעודת סיום בפעם הראשונה שסיים.

ה. אם למד מסכת אף בלא רש"י כל שהבין המסכת הוי סעודת מצוה (ה).

ו. אפשר לעשות סיום אם קרא את המסכת במחשבה בלי להוציא בפה (ו).

ז. קטנים (ו) שסיימו פרק אחד מהגמ' חשיב סעודת מצוה (ח) וצ"ע בגדולים.

קודם שסידרו רבינא ורב אשי ש"ס בבלי, עוד הביא שם טעם נוסף, דודאי אם זה היה חלק מהש"ס לא היה כוח ביד הצנזור להוציא דבר זה מהש"ס, שהרי הבטיחנו התורה דלא תשכת מפי זרעו וע"כ שאם זה יצא מן השמים הוציאו את זה מהש"ס וממילא אפשר לסיים מסכת גם בלי השמטת הצנזור.

ועיין בספר כבוד התורה [בקונטרס הדרן עלך בסופו] בהערות מס' 18 דהביא כן מהגר"ח קנייבסקי שליט"א.

(ג) עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' צ"ג דנסתפק בזה, ועיין בשו"ת בצל החכמה ח"ב סי' כ"ח דנקט בפשטות דעושה סעודת סיום, דס"ס השלים מסכת ויש בו שמחה. וכ' שם באות ג' ומ"מ לכתחילה היה טוב להשאיר קצת בסוף המסכת, כדי לסיים בו בציבור עי"ש.

(ד) שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קע"א דכתב דכיון שאין רגילות לעשות סיום ב' פעמים, אם למד כל דף ושנה אותו מיד, לכך חשיב סיום, ומ"מ אם גמר המסכת ושכת לעשות סיום, כששנה אותו הדף פעם שני' שוב יכול לעשות סיום.

(ה) כן הביא בספר פניני רבינו הקה"י ח"א עמוד י"ג, דמרן בעל הקה"י הציע לבני הישיבה ללמוד עד אור הבוקר מסכת קצרה שלמדוה בעבר, ויוכלו לאכול בער"ה אף שיש שנהגו לצום. אולם בספר מנחת אהרן תשובה נ"ח כתב, דסיום מסכת יגיעה להבין פירוש רש"י ותוס', ומשמע מדבריו דרק בכה"ג הוי סיום המנהג דסגי בלימוד הפירוש של הגמ' אף בלא רש"י ותוס'.

(ו) כן כתב בספר אוהל תמיד (על מסכת תמיד) משמ' דמרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכ"כ בספר הדרן עלך אות ט"ו, ואף דמהרהר בד"ת א"צ לברך לפי מש"כ המחבר סי' מ"ז סעיף ד', מ"מ שמחה היא לו בגמר הלימוד, וכן כשלומדים שנים יחד ואחד קורא והשני שומע בודאי מהני לו דשמיעה עדיפא.

(ז) פשוט הוא דכיון דכלפי קטנים יש שמחה בסיום פרק אחד נובין למבואר בדברי החוות יאיר דהא דאמר אב"י עבדינא יו"ט לרבנן היינו ראש ישיבה לעודד את תלמידיו ללמוד ולסיים מסכת, ממילא ה"ה הכא, ואף אם נימא דהוי שמחה על סיום מסכת, כלפי קטנים ודאי יש בו שמחה, ולכן ודאי חשיב סעודת מצוה.

(ח) בשו"ת מים חיים (משאש) סי' קע"ט כתב דסיום פרק חשיב סיום וחשיב סעודת מצוה, דאין הבדל בין סיום מסכת או סיום פרק, דהעיקר לסיים ענף אחד בתורה, וכל פרק הוא ענין אחד, ולכן כתוב בכל פרק הדרן עלך וכו', והביא שם עדות בדבר זו"ל, ובשנים הטובות היינו עושים סעודה על כל סיום פרקא, ורק אח"כ כשנתקלקל הזמן עבדינן רק על סיום מסכתא, ופה תלמסא"ן [עיר באלג'יר] עושין סעודה קטנה על כל סיום פרקא, כי גם סיום פרקא הוא מצוה גדולה בפני עצמו ועבדינן עלי' יו"ט, אלא דהביא משו"ת רע"ז יו"ד סי' רמ"ו ודייק כן מדברי הרמ"א בהלכות

ח. סיום מסכת מתוך התלמוד ירושלמי חשיב סעודת סיום (ט). וצריך עיון לענין מסכתות שבהן הגמרא בירושלמי מסתיימת באמצע המסכת, אם צריך לסיים המשניות או לא.

שמחות, דכתב דסעודה שעושים סיום חמשה חומשי תורה כלומר סדר שלם ולא פרקא, ולכך לא נהגו בתפוצות ישראל ולא קבלו עליהו קהילות ישראל לעשות ככה ולסמוך על סיומא דפרקא או סיום מסכת משניות בלבד.

והנה הובא מעשה רב בענין זה ממרן בעל האגרות משה, בתלמיד ישיבת תפארת ירושלים בן להורים פשוטים שהאב הי' רחוק מן התורה, כשהבן הי' מגיע לשבת הביתה הי' מטפטף את משנתו, כשהאב שואלו לפרש דבריו וכיקש לראות את הגמ' שבידו, האב שהבין את המשמעות של לימוד התורה החל ללמוד את השפה הארמית לצורך לימוד הגמרא, לאחר כשלוש שנים כאשר האב ידע את הדף הראשון על בוריו, ביקש האב מבנו לעשות סיום על הדף, השיב בנו כי אין הדרך לעשות סיום על דף אלא על מסכת שלימה, אך לאחר הפצרות האב, הלך לשאול שאלה זו את מורו ורבו הגאון ר' משה פיינשטיין, והשיבו הייתי בימי חיי בהרבה סוגי סיומים על משניות גמרות משנה ברורה ועוד, אך לא זכיתי להיות בסיום על דף אחד בודד שנלמד מתוך עמל ויגיעה במשך שלוש שנים, אמור לאביך שיעשה סיום ואף אני אבוא למסיבתו. בשמחתו עמד האב והקריא את השורה האחרונה של אותו הדף, ואחרי כן נערכה סעודת מצוה ברוב פאר והדר מתוך שירה וזימרה. הבוקר אור והאנשים שולחו לבתיהם, חתן הדף עלה על יצועו ושוב לא קם, כאשר בא הבן לספר דבר זה לרבו, אמר לו יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בדף אחד.

למדים אנו ממעשה זה דבלימוד מתוך עמל ויגיעה אף אם לא סיים מסכת יש מקום לסעודת מצוה שמסיים חלק מחלקי התורה, וע"כ נאמר אין הקב"ה מונה דפים אלא שעות והיינו עמל ויגיעה.

ומ"מ מנהג העולם לפטור תענית בכורים או להתיר אכילת בשר בתשעת הימים רק בסיום מסכת, דכן הוא לשון הראשונים והאחרונים.

(ט) נטעי גבריא פסח ח"ב סי' מ"ג, עיי"ש שכתב דאין לתוש שהירושלמי אינו בשלימותו, ולפיכך צ"ע דאפשר דכל זה הוי רק אם יש בידינו ירושלמי על כל המסכת, אבל במקום שיש בידינו ירושלמי רק על חלק מהמסכת כגון מסכת מכות בירושלמי, דיש בידינו ירושלמי רק על פרק א' וב', אם אפשר לעשות סעודת סיום, או דיש לחשוש שמא אינו כל המסכת לפיכך לא שייך לסיים. או דנימא דכיון דזה המסכת שבידינו חשיב סיום, וע"ע לעיל הערה ב' ובטעמים שם גבי השמטת הצנזור ולכאורה ה"ה הכא דאף אי נימא דהוי השמטת הצנזורה חשיב סיום מסכת בלא זה.

אלא דעדיין צ"ע אם כדי שיחשב סיום מסכת צריך לסיים גם את הפרק האחרון שהוא משניות, או דסיום הגמ' סגי. ספק זה שמענו מהרה"ג ר' יעקב אייזנבך שליט"א בירושלמי מסכת מכות דבזה נסתיים המסכת בירושלמי, או נימא דכיון דהגמ' מפרשת המשנה ממילא כל שלא סיים מסכת שלימה לא חשיב סיום מסכת ולכך צריך לסיים גם את המשניות. [ספק זה שייך גם בסיום מסכת תמיד מהתלמוד בבלי, דשני הפרקים האחרונים הם משניות ללא גמרא אם חשיב סיום מסכת בלא המשניות, או דרק אתר לימוד המשניות הוי סיום, אלא דשם אין חשש שלא הי' בידינו כל המסכת וצ"ע.

סיום משניות

ז. כשמסיים סדר משניות שלם לכו"ע עושה סעודת סיום (י).

(י) הנה הרמ"א באו"ח סי' תקנ"א סעיף ה' לגבי אכילת בשר בימים שלפני ת"ב פסק, וסיום מסכת וסעודת אירוסין אוכלין ושותין יין כל השייכים לסעודה, והנה נתקשו מפרשי השו"ע דהא שם בסעיף ב' פסקינן דאין עושין סעודת אירוסין כלל בימים אלו, ומה מזכיר הרמ"א כאן סעודת אירוסין, ובתולדות קול אריה אות ל"ג הביא זו"ל, ושמעתי מפ"ק מורי בעל הלבוש מרדכי זצלה"ה שמצא בשם הגר"א, דברמ"א היה כתוב אחר תיבות וסיום מסכת, ר"ת וס"א, וטעו המדפיסים וכתבו וסעודת אירוסין, אולם הוא טעות והוא ר"ת וספרים אחרים, וכוונת הרמ"א דגם המסיים ספרים אחרים הוא סעודת מצוה ואוכלין בשר עכ"ד. וגם ביה"ר שאומרים בסיום מסכת הנוסח כן תעזורני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם, הרי דגם בספרים אחרים עושים סעודת סיום.

אולם באסיפת חכמים שנה ראשונה גליון חמישי, דחה דקשה לשבש הספרים, ובאמת דכשו"ע עם הרמ"א מהדורה ראשונה (קרקא ש"ל) שיצא עוד בחיי הרמ"א כתוב להדיא סעודת אירוסין, וגם בד"מ כתוב כך, וקשה לומר דבכל המקומות הללו הוא שיבוש.

אולם בשו"ת בית ישראל ח"א אור"ח סי' מ"ז, הביא רא"י דאף בסיום מסכת משניות יש לעשות סעודת סיום, דהנה המקור לסיום כבר הובא לעיל מהגמ' בשבת, דאמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יו"ט לרבנן, והנה בזמנו של אביי לא הי' עדיין גמ' שלנו, והי' רק המשניות, ובכ"ז עשה אביי סעודה, ע"כ דגם על סיום משניות עושה סעודת מצוה, וכן הוכיח בשו"ת בית אבי ח"ב סי' נ"ב. והביא שם עוד המדרש רבה בשיר השירים (ו' ח'), שישים המה מלכות אלו שישים מסכתות של הלכות, והרי במסכתות אלו נכללים מסכתות של סדר זרעים שאין עלי' גמרא, וכן י"ב מסכתות של סדר טהרות, ועכ"ז נקראת מסכת, ואם כן הוא בכלל דברי אביי דשלים מסכתא עבידנא יו"ט לרבנן כיון דחשיב מסכת.

אולם בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' צ"ב אות ב' הביא לדחות, דלאביי שהי' יודע כל הגמ' בע"פ וכשהיה לומד את המשניות ידע עם זה גם כל מה שנאמר בגמ', בסיום משניות לבד הוא כסיום מסכת, אבל לדין שאין אנו יודעים פירוש הגמ' צריך דוקא סיום מסכת, ולפ"ז כתב בפרי השדה ח"ג סי' צ"א, דבמקום שהוא ת"ח ושגור קצת הגמ', וע"י הפירושים מבין את המשנה יכול לעשות סעודת סיום. וכ"כ בשו"ת פני מבין (ס' ק"ג) שאין נוהגין לעשות סיום משניות גם בלימוד בהבנה אא"כ סיימו לפחות סדר אחד, וכ"כ הגאון ר' עזריאל הידלסהיימר סוף חידושי יו"ד עמ' שע"ד.

אולם בעיקר חילוקו דהפרי השדה יש להשיג, דהא אביי לא עשה סיום מסכת אלא חזינן צורבא מרבנן וכלפי צורבא מרבנן לא שייך להגיד שהוא ידע את כל הגמ'.

אולם בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א קנ"ד אות ג' חולק עליו, וס"ל דאפילו אינו שגור קצת הגמ' בפיו אלא יודע פירוש המסכת, גם פקודי ה' משמחי לב, ונקט הכי נמי ביש"ש דאם שמח שמחה בזה ודאי דיש בו סעודת מצוה.

אבל בספר תענית בכורים וסעודת מצוה בע"פ הביא תשובה מבעל בצל החכמה דאף דיש שמחה גם בסיום מסכת, מ"מ אינו עושה סעודה, שהרי גם כשלומד הלכה אחת ופסוק אחד נאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא דכל הסעודה הוי בדבר שאינו מורגל כל הזמן ויש בו שמחה רבה, ולכך בסיום משניות אינו עושה סיום, אבל במסיים סדר שלם, הכא ודאי דהוה שמחה רבה וממילא ודאי דעושה סעודה. אלא דבשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' צ"ט כתב, דאם מסיים מסכת עם פירוש הרע"ב ותוס' יו"ט דאז יש שמחה רבה, חשיב סיום מסכת.

ולכאורה כל דין זה הוא רק בסיום מסכת אחת, אבל בסיום סדר שלם לכו"ע הוי סיום מסכת דיש בו שמחה, אולם בספר מנהגי ורמיישא (להגר"ש יחפא) עמ' קי"ז הביא מנהג דאין עושין סיום על כל סדר וסדר רק בסיום כל הששה סדרים, ועושין שני ימים ימי משתה ושמחה וכו'.

אולם המנהג למעשה הוא לעשות סעודת סיום בסיום כל סדר, אבל סיום מסכת אחת אין לעשות סעודת סיום כי אם בשעת הדחוק.

י. יש מי שאומר שהמסיים בדרך לימודו מסכת משניות ואפי' סיום מסכת קטנה עושה סעודת סיום (יא), ויש מי שחולק על כך, וכן נוהגים.

יא. המסיים לימוד משניות ללא הבנה אינו עושה סעודת סיום (יב), אבל אם יגע בכל המשניות ולא הבין איזה משניות אינו מעכב (יג).

(יא) בספר דעת תורה אור"ח סי' תקנ"א סעיף י"ז כתב בשם הגה"צ אבד"ק קמינקא, דגם אחר סיום מסכת משניות חשיב סעודת מצוה ומותר לאכול בה בשר בתשעת הימים, וע"ע בשו"ת בנין שלמה סי' נ"ט, דהוסיף דבגמ' בב"ב דף קמ"ה ע"א איתא, כל ימי עני רעים זה בעל גמרא, וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה, שמסיים בכל עת ובכל זמן יש לו שמחה ועיין בהערה הקודמת השיטות בזה.

ומצאנו תשובה מר' דוד גולניקין (אות ה' מס' 3) שהביא מר' אהרן פלדר דהביא מפי רבו הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל, דבסיום שלש מסכתות של משנה יש בו שמחת מצוה, ולכן שייך לעשות סעודת סיום על שלוש מסכתות, ועיי"ש בתשובה דנתקשה דלכאורה אם נימא דשלים מסכתא כולל משניות, ממילא מספיק מסכת אחת, ואם נימא דלא חשיב שמחה כל כך ולכן לא חשיב סיום, מה עושה סיום של שלוש מסכתות יותר ממסכת אחת ומה המקור לזה, וצ"ע.

ובפוסקים מצינו עוד כמה חילוקים בענין זה, דבשו"ת משיב שלום סימן ר"ל כתב דבעיקר הדבר עצם הלימוד של משניות עם פירוש הוי כמו לימוד גמרא, אלא דפוק חזי מאי עמא דבר שאין עושים סיום בערב פסח לבכורים רק על מסכת גמרא ולא משניות, אף על גב דבתשעת הימים מקילין גם בסיום משניות ולפיכך נקט דבערב פסח לא סגי בסיום משניות מה שאין כן בתשעת הימים. ועיין בשו"ת בית אבי"י ח"ב סי' נ"ב, דחילק נמי הכי, וביאר חילוקו דתענית בכורים מקורה ממסכת סופרים (פרק כ"א) ובירושלמי פסחים (ריש פרק י'), מה שאין כן איסור אכילה בשר בתשעת הימים דהוי רק מנהג לכך יש יותר מקום להקל.

[אלא דלכאורה לקמן בפרק ו' לגבי הדין אם מותר לכוון לימודו (כגון למהר או לאחר) ע"מ לסיים בערב פסח ובתשעת הימים, ושם מצינו להלכה (עי' פ"ח סעיף ד') דאמרינן דבתשעת הימים אסור למהר או לאחר, מה שאין כן בער"פ דמותר למהר או לאחר, הרי דסיום בתענית בכורים קל יותר וצ"ע].

עוד חילוק הובא בפוסקים בין המסיים בעצמו לבין המשתתפים בסיום, דבמשניות כלפי עצמו יש לו שמחה בזה, אבל כלפי אחרים לא חשיב סעודת סיום.

ומ"מ המנהג דסיום מסכת אחת משניות לא הוי סעודת סיום ובשעת הדחק יש להקל בזה.

(יב) בשו"ע או"ח סי' נ' סעיף א' נפסק, קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא שהמדרש כגמרא. ובמג"א שם ס"ק ב' כתב, ללמוד בכל יום, נ"ל דוקא בזמניהם שהיו מבינים לשון תרגום, אבל עכשיו שאין מבינים צריכים ללמוד להבין, דאל"כ אינו נחשב ללימוד, ואף בתפילה מוטב להתפלל בלשון שמבין וכו', אבל אם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד, לכן צריכים ללמוד פירוש עכ"ל, הרי דלדברי המג"א לימוד בלא פירוש לא חשיב כלל לימוד, וכן פסק להלכה לדין סעודת סיום בשו"ת עמק הלכה (ס"ס י"ח) ובשו"ת פני מבין (או"ח סי' רל"ב) ובשו"ת שמן ראש (או"ח סי' ה').

אלא דלכאורה צ"ע, דהנה בגמ' בע"ז דף י"ט איתא אמר רבא לעולם ליגריס איניש ואע"ג דמשכח, ואע"ג דלא ידע מאי קאמר. שנאמר גרסה נפשי לתאבה. גרסה כתיב ולא כתיב טחנה, הרי להדיא

יב. ציבור שחילקו ביניהם ללמוד סדר משניות עושים סעודת סיום, וכ"ש שחילקו ש"ס ביניהם (יד).

אוצר החכמה

דלא צריך להבין מה שלמד, ועיין בספר מראית העין להחיד"א שהביא בשם הבינת יששכר שהביא חולקים על המג"א מכח סוגיית הגמ' שם, ודחהו החיד"א דבגמ' שם מיירי במקום שאין בידו להבין, והמג"א מיירי כשיש לו שכל להבין וקורא בלא דעת. אולם הפמ"ג באשל אברהם (שם על המג"א אות א') כ' דבודאי לעמי ארצות לא חשיב ת"ת והוה איפכא ממה שמבואר הכא.

אלא דבאמת לא קשה כלל, דאף דלא חשיב ת"ת באיכות, אבל מי שלא יכול ללמוד ודאי עדיף שיגרוס משלא ילמד כלל, אבל ודאי דלא חשיב ת"ת. ועיין בעץ יוסף על העין יעקב (עבודה זרה י"ט). שכתב, ליגרוס איניש אף על גב דלא ידע מאי קאמר, פירש רש"י שאין רבו יודע לפרש לו כלום, ור"ל שהקשה לו ממקום אחר, אבל את הפשט הפשוט צריך לדעת, וכן פירש הגר"א, ולפ"ז לא קשי' כלל מסוגיית הגמרא שם דבודאי צריך להבין הסוגי'.

אולם ברבינו בחיי (תלמיד הרשב"א) בספרו כד הקמח (מערכת תורה דף צ"ג ע"ב בד"ה שכר תורה) כתב, וכבר ידוע שקריאת התורה מצוה גדולה היא אע"פ שלא יבין מה שקורא, כי פעמים שיקרא אדם פרשה מן התורה ולא יתבונן בעצמו שקרא כלל מתוך שהוא מחשב בדברים אחרים, והוא שדרשו בפ"ק דע"ז (י"ט) לעולם ליגרס איניש אע"ג דלא ידע מאי קאמר, וקריאה זו קראוהו חז"ל מצות קריאה ואע"פ שאינו מבין כל מה שהוא קורא וכו' עכ"ד והשל"ה (שבועות דף ל"ו ד"ה לא תחמוד) הביא את דברי רבינו בחיי וסיים ומצאתי כתוב והפלא שאמר הכתוב והגית בו יומם ולילה, יורה כי ההגיה לבד והיא הקריאה בה תבוא אל זה הסגולה וכו', וגם לנביאים וכתובים (ובכלל זה ספר תהילים) תדבק הסגולה הזאת והוא בשלא ישתנו ללשון אחר אך שיהיו בלשון הקודש וכו' עכ"ד, ולשיטות אלו עולה פירוש קיום מצוות ת"ת גם בלי הבנה, אלא דכל זה רק בתורה שבכתב, אבל בתורה שבע"פ לכו"ע צריך להבין מה שאומר [ועיין בגמ' ברכות דף ה. ואתנה לך את לוחות האבן אלו עשרת הדברות, והתורה זה מקרא והמצווה זו משנה שיעסקו במשנה ע"כ, ומשמע בתורה שבכתב סגי בקריאה מה שאין כן בתורה שבע"פ דצריך לעסוק בו]. ומ"מ אף אם לימוד תורה או נ"ך חשיב לימוד גם בלי הבנה, מ"מ אין בו שמחת הסיום. [ואין להוכיח משמחת תורה דהתם הוי שמחת כל כלל ישראל].

(יג) כ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' צ"ט וטעמו דכך היא דרכה של תורה שאינו מבין הכל. (יד) כתב בשד"ח מערכת מ' סוף כלל קצ"ח וז"ל, מצוה שעושים אותה הרבה בני אדם בשותפות כ"א נוטל שכר כאילו עשאה כולה לבדו, ומטעם זה נוהגים כל בית ישראל לעשות חבורת ש"ס ומחלקים הש"ס בין כמה בנ"א, שכל אחד לוקח מסכת אחת, ועושים סיום פ"א בשנה, ושורת הדין נותנת שיטול כ"א שכר כאילו למד הש"ס כולו.

ועיין עוד בספר אתקינו סעודתא חלק סעודת סיום הערה 25, דהביא דבקצת קהילות נהגה "חברת ש"ס", כלומר החברה שהיתה מחלקת את כל מסכתות הש"ס בין חבריה כדי שכולם יסיימו את כל הש"ס ביום מסויים, לקבוע את יום הסיום ליום שמחת תורה בודאי כדי שיסיימו תורה שבכתב ותורה שבעל פה ביום אחד, רושמי הקורות כותבים כי ביום כ"ז ניסן תקע"ה החליטו מנהיגי חברת "נר תמיד" בביאליסטוק לחלק את הש"ס בין אנשי החברה, כדי שכולם יחד יסיימו את הש"ס תוך חצי שנה, היינו עד יום שמחת תורה של שנת תקע"ו, וכן מידי שנה בשנה עד ביאת הגואל.

סיום מסכתות קטנות

הדפסה ברוולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן ההכנה

יג. סיים מסכת ממסכתות קטנות שבש"ס כגון מסכת כלה או סופרים חשיב סיום (טו), אבל המסיים מסכת דרך ארץ אינו עושה סעודת סיום (טז).

סיום מסכת ברי"ף

יד. סיום רי"ף י"א דחשיב סעודת סיום (יז).

(טו) עיין שו"ת פני מבין אור"ח סי' קל"ג דנקט דזה חלוק ממשניות, דשם בשעה לחוד אפשר לגמור מסכת שלימה, ולכך אין שמחה כ"כ, אבל בלימוד מסכת סופרים עם פירושים כמו כסא רחמים ונחלת יעקב ומבין כפי יכולתו, בודאי שמחה היא וסעודת מצוה היא. אולם בספר תענית בכורים וסעודת מצוה בער"פ הביא מספר נחלה לישראל סי' ל"א, ששאל את הגאון ר' שלמה קלוגר וצ"ל לגבי חודש אב וער"פ, אם יכול לעשות סיום על מסכתות קטנות אם למד כסדר לימודו, דודאי יכול לעשות סיום דיש לו בזה שמחה, אבל כשלומד בכוונה כדי לעשות סיום מהני רק בסיום גדול, דאנ"ש שמתה בזה, אבל במסכתות קטנות לא מהני נאלא דנראה דכל זה במסכתות קטנות כגון סופרים וכדומה, אבל מסכת קטנה מהש"ס כגון מסכת מגילה והוריות דמסיים מסכת עם גמרא, ודאי יכול לעשות סיום, וכן כ' בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' צ"ט. וע"ע בשו"ת בית אבי סי' נ"ב דהביא דמסכתות קטנות לא נכללו בתוך ס' מסכתות הש"ס, אולם בשו"ת משיב שלום סוף סי' י' הביא דאף דאינו בכלל ס' מסכתות, מ"מ יש שמחה בלימודה ולכך אפשר לעשות סיום.

(טז) איתא בשו"ע אור"ח סי' ק"ב ס"א, אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל בין מלפניו בין מן הצדדים וכו', ויש מתיר בעוסק בתורה אע"פ שאינו מתקוני התפילות, ועיין בב"ח ס"ק ג' ד"ה ומ"ש רבינו וכו' כן עוד וכו' שם על הטור, דבתוך דבריו כתב דהעוסק בהלכות דרך ארץ אינו נקרא עוסק בתורה כדמוכח בפרק מי שמתו עכ"ל (עי' ברכות כ"ב ע"א), וכן הביא הפרמ"ג שם במשבצות זהב ס"ק ד', וכן הביא בדעת תורה למהרש"ם אור"ח סי' תקנ"א סעיף י', ובטעמי המנהגים בקונטרס אחרון סי' תרל"ד, ושו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קס"ו. אמנם בברכת הפסח סי' ט' פתחא זוטא אות ג', רצה לחלק בין דיני ד"א דלא חשיב תורה, משא"כ מסכת ד"א הוי תורה. וע"ע בספר יסודי ישורון (ח"י עמ' מ"ד). ומ"מ נראה דכיון דבדעת תורה ושאר אחרונים נקטו דלא הוי סיום, כן נראה להלכה.

(יז) בספר אבן משה ח"א דף ט"ז (מדפי הספר), נשאל אם איש אחד שאין לו פנאי ללמוד רק ג' או ד' שעות ביום, וקבע לו בשעות הפנויות ללמוד במסכתות הרי"ף עם רש"י, דזה קל לו ללמוד יותר מלימוד גמרא, ובחורף מכוון לסיים איזה מסכת ברי"ף ערב פסח כדי לפטור נפשיה מתענית בכורים, ע"כ בשאלתו אם יש בכח סיום מסכת ברי"ף ג"כ לדחות את התענית משום דלא סיים המסכת כסדר שסדר רב אשי, א"כ אפשר דלא חשיב כסיום מסכת אלא כסתם לימוד שאינו דוחה את התענית.

ולכאורה אפשר לומר בסיום מסכת ברי"ף אע"פ דקלה קדושתה מספר, מ"מ תענית בכורים דלא כו"ע סברי תענית, אפשר לבאר דהנה הש"ך יו"ד סי' רמ"ו ס"ק כ"ז הביא דברי המהר"ם מינץ וז"ל, דכשבאין לסוף המסכת ישייר בה מעט עד שעת הכושר, יומא דראוי לתקן בו סעודה, ומשמע מדבריו דקודם שגמרה אין ראוי לעשות בה סעודת מצוה, ומוכח דבעי שתהא מסכת שלימה, אבל במסכת הרי"ף דהוא קיצר ע"פ דעתו וחסרה מתוכנן ומהווייתן דנסדר ע"י רב אשי,

סיום על ספר הזוהר

מו. סיום ספר הזוהר חשיב סעודת מצוה (יח), (ויפטור בתענית בכורים).

מוז. יש להסתפק (יט) אם בעי' שיבין ספר הזוהר או לא, ועיין בהערות.

יז. יש להסתפק (כ) במסיים ספר אחד מספרי הקבלה אי חשיב נמי סעודת סיום.

א"כ לא נתקיים סיום מסכת הזה ודומה למשמר מעט מהמסכת דאין ראוי לעשות סיום על זה. ומ"מ ממשיך דבזמנינו סיום מסכת מהרי"ף דינה כסיום מסכת, דהנה המחבר יו"ד סי' ע"ר סעיף ב' כתב וז"ל: האידנא מצוה לכתוב ס"ת ומשנה וגמרא ופירושיהן ומשמע מהש"ך והט"ז שם משום דעיקר כתיבת ס"ת היא משום לימוד, ומשו"ה בזמנינו דמותר לכתוב, מקיימים בזה מצות כתיבה כדי ללמוד, והנה כתב הש"ך יו"ד סי' רמ"ו בס"ק ה' דעיקר לימוד התורה הוא ברי"ף ובמרדכי והרא"ש דהמה ספרי הפוסקים, דזה שורש ועיקר לתורתנו הקדושה ואינם יוצאים כלל בלימוד בד"ת לחוד, א"כ נראה בזה דסדר מסכתות הרי"ף דינם כמסכת דראוי לשמוח בה ולעשות סעודה, ונקראת סעודת מצוה לכל מילי, ודוחה גם את התענית בכורים כמו בסיום סתם מסכתא דעיקר לימוד הוא ברי"ף, ע"כ תוכן דבריו.

נאלא דלכאורה יש לעיין, כיון דהאידנא לא פסקינן להלכתא מספרי הרי"ף אלא מספרי השו"ע ונר"כ, אם כן אפשר דהדר דינא דהוי מסכת חסרה ושוב לא יחשב סעודת מצוה, אלא די"ל דכיון דאפשר לפסוק הלכה מספרי הרי"ף חשיב סעודת מצוה וצ"ע.

וכמסקנתו מצינו כבר בשו"ת נשאל דוד או"ח סי' כ"ב דנשאל שם, דסיים ספר אחד של הרי"ף בחודש תמוז, אם מותר לשייר מעט ולסיים לאחר ר"ח אב, כדי שיהא נעשה לו כהיתר לאכול בשר ולשתות יין בסעודת סיום בשבוע שחל בו ת"ב, ועיי"ש תשובתו דהאריך אם מותר לשייר מעט או לא, עיי"ש, ומ"מ משמע דפשיטא לי' דסיום הרי"ף חשיב סעודת סיום.

וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קע"א דהביא שם, דלכאורה מסכתות שאין רי"ף על כל המסכת, שוב לא חשיב סיום מסכת, שהרי אין זה סיום על כל המסכת, אבל אם השלים המסכת ע"ג לימוד ספר ליקוטי הלכות זה ודאי חשיב סיום.

(יח) בשו"ת פרחי כהונה חלק או"ח סי' י"ג נשאל בדיון זה, אם סיום בספר הזוהר חשיב סיום, ודייק לשון הריטב"א (ביש"ש) ולשון החו"י, דכתבו דעושים סעודת מצוה שגמרו ספר, ובפשטות אין כוונתם גמ' אלא גם כל מדרש, וכדייקא בלשונם, וממילא כ"ש זוהר שעלינו לשמוח בסיום לימודו, שזכות לימוד הזוהר מועיל יותר להוציאנו מעבדות לחרות כנזכר בכמה מקומות בזוהר, ומה גם שהוא מלא על גדולתו ממשניות, ובכלל מסכתות נחשב לשם, וזה הוא בכלל סעודת מצוה, ע"כ תוכן דבריו, (עיין להלן פ"ו סעיף ל').

(יט) בספר זכירה לחיים להגר"ח פלאג"י (ח"ב דף נ"ג) הביא בשם המקובלים דדוקא בלימוד משניות צריך להבין פירוש התיבות, אבל בזוהר הקדוש, אע"פ שאינו מבין כלל יעלה לרצון לפני ה', וכ"כ בספר יפה ללב ח"ה בהשמטות ליו"ד (סי' רמ"ו ס"ק א') ובספר ישכיל עבדי ח"ו יו"ד סי' כ"ח אות ו', ולפ"ז לכאורה הכא גם בלא מבין אפשר דעולה לסעודת סיום, וע"ע בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' ע"ה אות ב') במעלת לימוד הזוהר אף בלא הבנה, ולפ"ז לכאורה שייך סיום גם בזה.

אולם בספר סידור פסח כהלכתו פרק י"ד סעיף ו' הערה 17 כתב, דאף דיש בו ענין גדול, מ"מ סיום הוא רק במקום שיש בו שמחה, וזה רק בלימוד עם הבנה אבל בלא הבנה לא שייך.

(כ) בספר תולדות קול יהודה אות ל"ג הובא עובדא, דפ"א ביומי דאב קודם הצום עשה סעודת סיום ואכלו בשר, ושאלו אותו על מה עשה סיום, והשיב כי סיים את הספר הקדוש עשרה מאמרות

סיום ספר מוסר

יח. סיום על ספר מוסר (כא) לא חשיב סעודת סיום.

תנ"ך 1234567

אוצר החכמה

סיום תנ"ך

תנ"ך 1234567

יט. המסיים חומש אחד מחמשה חומשי תורה עושה סעודה לגמרה של תורה (כב), ובסיום קריאתה ללא הבנה עיין לעיל הערה י"ב.

תנ"ך 1234567

כ. נשים המסיימות חמישה חומשי תורה אינם עושות סעודת סיום (כג).

תנ"ך 1234567

אוצר החכמה

להרמ"ע מפאנו ז"ל, וכן במנהגיו שם אות קכ"ט, פעם אחת במוצאי ת"ב אכל בשר ואמר שיש לו סיום על פרי עץ חיים.

ודן שם הג"ר משה ליב דאף אם נימא דסיום שאר ספרי חז"ל חשיב סעודת מצוה, אבל בספרים שנתחברו מגדולי הדורות, מי יכול להכריע איזו היא כמו סיום מסכת נוכדבריו כבר כתב באסיפת חכמים שנה שני' (תרע"א) גליון ג' (כסליו) אות מ"א, אלא דמכיון דזוהי הנהגת הקול יהודה וחשיב מעשה רב, מ"מ לא כל הרוצה ליטול את ה' יטול.

ועיין בשו"ת משנה הלכות חלק ו' סי' קס"ו דמסיק דאם סיים בדרך לימודו שדרכו בכך ודאי לכו"ע מותר.

אוצר החכמה

(כא) בספר משנה הלכות (מהדורא תנינא מדור התשובות חלק א' סימן תנ"א) נשאל בזה, ושם חילק בין ספרי המוסר, דאם מרן הגר"א אמר שאם הי' בעל המסילת ישרים בחיי חיותו הי' הולך ברגליו לקבל פניו, ודאי ספרים כאלו הם בכלל ספרי קודש, וכל הספרים הדומים לו הוי חשיב סיום.

אולם בספר רבבות אפרים או"ח סי' קפ"ט נשאל גם בשאלה זו וכתב, דלא ידוע דעושים סעודת סיום על ספר מוסר, ואם כן בערב פסח טוב ללכת לשמוע סיום אחר מאשר לסיים בעצמו ספר מוסר, והביא שם עוד מהגאון ר' משה פישר שליט"א דכתב בזה דאין לנו אלא מה דאיתא בחז"ל והוא סיום גמרא, ואף גם סיום תנ"ך חשיב נמי מכ"ש, וראי' משמחת תורה, מ"מ ספרי מוסר לא חשיב סיום.

(כב) בטור אורח חיים סימן תרס"ט, וקורין אותו שמחת תורה לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה וכו', ועושין משתה ושמחה ויום טוב לסיומה של תורה ולהתחלתה. ועיין במשנה ברורה שם ס"ק ה' דהביא דיש לשמוח לרבים והתירו משום כך אף לרקד ביום טוב. והנה בשו"ת אגרות משה ח"א אורח חיים סימן קנ"ז הביא דאין ראי' משמחת תורה, דהתם הוי קביעות לכל ישראל, ומ"מ כתב שם דודאי אף בלימוד הספרים בעיון יש להחשיב הסיום סעודת מצוה, דהא מצינו דלאו דוקא סיום מסכת ללמד, אלא כל מצוה שנמשכה משך זמן נמי יש שמחה בסיומה, כדאיתא ברשב"ם ב"ב דף קכ"א בטעם דרבה ורב יוסף, דיום טוב של חמשה עשר באב הוא משום שפסקין בו מלכרות עצים למערכה, לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה, כזאת וכן מפורש בנמוק"י ב"ב שם, דלהשלמת מצוה עושים סעודת מצוה, וממילא גם לימוד חומש אחד בעיון זה סיבה לעשות סעודת מצוה. ולפ"ז מבואר דלא בעי' סיום כל חמשה חומשי תורה וסגי בחומש אחד.

(כג) כתב בשו"ת מנחת דוד סי' צ"ט, דנשים המסיימות חמשה חומשי תורה אינן עושות סעודת סיום, דכיון דאינם חייבות בת"ת, פשיטא דאין הם עושים סעודת מצוה. דלא הוי גמר מצוה.

כא. המסיים אחד מכ"ד ספרי הקודש עושה סעודת סיום (כד).

כב. המסיים ספר תהילים אם למדו בעיון חשיב סיום, ואם רק בדרך קריאה ותפילה לא (כה).

סיום על ח"א מר' חלקי שו"ע

כג. כשגומר חלק אחד מחלקי השו"ע בעיון להלכה ולמעשה, יש לעשות יו"ט ולשמוח בסעודת סיום (כו).

(כד) בגמ' בברכות יז. ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי, סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים, אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליצורו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה (קהלת ז' א') טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, וכתב שם הפנ"י ונ"ל בישוב לשון האגדה זאת, דר' יוחנן כדמסיים ספרא דאיוב הי' רגיל לעשות סעודת סיום כדאשכחן בשבת (דף קי"ט ע"א), דאפילו בסיום מסכתא הוי עבדי יומא טבא לרבנן, ומש"ה פתח הוא בחכמה וכו', וחזינן בדבריו דודאי דבכ"ד ספרים עושה סיום, ואדרבא זה יותר מסיום מסכת, ובהא ודאי מצריך סעודה, ועיין בדעת תורה סי' תקנ"א ס' י' דהביא דבריו להלכה. ובנחלה לישראל סי' ל"א הקשה עליו, דהנה בגמ' ב"מ דף ל"ג ע"א, העוסקין במקרא מדה ואינו מדה, במשנה מדה ונוטלין עלי' שכו', גמרא אין לך מדה גדולה מזו, ופירש רש"י מדה היא קצת ואינה מדה שהמשנה וגמרא יפים ממנה מפני שתלוין בגירסא ומשתכחים, שבימיהם לא הי' גמרא בכתב וגם לא הי' ניתן לכתוב, אלא לפי שנתמעטו הלבבות התחילו דורות אחרונים לכתוב עכ"ל, ומבואר לכאורה דבגמ' חשיב דבר מרובה, וממילא לכאורה אין ראי' דגם בסיום מקרא הדין כן.

אלא דבגמ' בברכות י"א ע"ב איכא פלוגתא בברכת התורה, אי מברכין דוקא על מקרא או גם על תלמוד, ואף דמברכין גם על התלמוד, כתב רבינו יונה שם דברכת אשר בחר בנו שהיא מעולה שבברכות קאי על מקרא, וא"כ שפיר יש מקום להביא ראי' מסיום מסכת, דה"ה בסיום מקרא עבדינן סעודה והוי סעודת מצוה.

אולם בשו"ת אגרות משה חלק ד' או"ח חלק ב' סימן י"ב, דחה ראית הפנ"י מהא דר"י, דבעובדא דידן שלומדין רק לפי פשטות הקרא שלא בעיון גדול בעומק הדברים, ואף כשלומדים עם פירוש רש"י או מפרש גאון אחר נמי ידוע שאין הלמוד בשימת הלב ומחשבתו כמו כלמוד משנה וגמ', ולא דמי ללימוד ר' יוחנן לתלמידיו שהוא לדרוש כל תיבה ואות וקרי וכתוב, שזהו עיקר תורה שבע"פ לדרוש הקרא בין להלכה בין לאגדתא, שסיום למוד ספר מקרא זה הוא עוד יותר ראוי להחשיב סעודת מצוה מסיום מסכת, וכמפורש כן שם בפנ"י שכתב, שסיום ספרא דאיוב לר"י כ"ש מסיום מסכת וכו', וזה הוא ברור אף לכתר"ה שלדין לא יהי' כ"ש מלמודנו וכו', עיי"ש בכל דבריו, ומ"מ להלכה נקט דהוי סעודת מצוה.

ועיין בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' שפ"ו דהביא לחלק, דאם למד לפי תומו וסיים בער"פ יכול לעשות סיום אף על אחד מכ"ד ספרים, אבל אם למד נביא כדי לעשות סיום אין זה סעודת מצוה, ובטעם החילוק נראה דלא שייך הכא ענין שמחה כשממהר לגמור כדי לסיים בתשעת הימים או בער"פ, ולא שייך כלפי זה שמחה, אבל מסיים שגומר על הסדר ודאי יש בו שמחה.

ועיין בפסקי תשובה סי' קצ"ד שהביא מהגאון ר' מאיר אריק בספרו מנחת פיתים, דאם גומר אחד מכ"ד ספרים הוי סעודת מצוה.

ועיין עוד להלן פ"ט הערה כ"ח מלקט יושר, משמע שמסיים איוב עושה סעודה.

(כה) שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קס"ו.

(כו) בשו"ת בית אבי חלק או"ח סי' נ"ב מביא דברי הגמ' בחגיגה דף י' דדרשינן מקרא (זכריה ח' י'), וליוצא ולבא איז שלום. אמר רב כיון שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא שוב אין לו שלום וכו',

סיום כתיבת ספר והדפסתו

כד. מי שגמר לכתוב ספר ולהדפיסו (כו) וה"ה מי שהשתתף בהוצאת ספר בממונו והמהדיר לספרי ראשונים ואחרונים עושה סעודת מצוה (כח).

כה. יש מי שאומר (כט) שמחבר ספר מברך שהחיינו בגמר הכתיבה או ההדפסה, ויש שחולקים וכתבו האחרונים דלפיכך יברך בלא שם ומלכות.

ולכאורה יש להסיק מדברי רב דהלכה חשוב יותר ממקרא, ולכך מי שמסיים שו"ע ודאי דיכול לעשות סעודת מצוה, ואף דאפשר דכל החשיבות הוי רק יותר ממקרא אבל גמרא עדיפא, וממילא להשיטות דס"ל דלא עושים סעודה על מקרא, לכאורה ה"ה הכי, אלא דהביא דכיון דבזמן הזה לא פוסקים מתוך הגמ', ואדרבא פסק הלכה לומדים מהשו"ע, ממילא פשיטא שזה יותר חשוב ללמוד, וממילא בודאי שעושים על זה סעודת מצוה. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קס"ו דהוי סעודת מצוה, ומ"מ בהא פשיטא דבעי לימוד ההלכה בהבנה גמורה שרק כך חשיב שלומד דהלכות. ועיין לעיל לענין סיום בספר מוסר וכדומה, דשם הובא סברא דאין לנו אלא דברי חז"ל, ולכך לא שייך סיום על ספרי מוסר, לכאורה ה"ה הכא, אלא דיש לחלק דשו"ע שאני וע"ע לעיל הערה י"ז בסיום על ספרי הרי"ף, אלא דיש להסתפק בסיום ספר הלכה אחר אי חשיב סיום.

(כו) בספר מור וקציעה סי' רכ"ג כתב חז"ל, גם נראה שהגומר ספר (שחיבר בחידושי תורה לשם שמים בלבד, בעושים לשמה הכתוב מדבר) בכתיבה וכ"ש בהדפסה, שיי"ל לברך, שכן עושים סעודת שמחה לגמרה של תורה, שאין שום קנין ובנין שיש בו שמחה יותר מזה, כל חפצים לא ישוו בה וכו', הרי דנקט להדיא גם דין סעודת מצוה וגם ברכת שהחיינו, וכמו שמצינו בספר חסידים שצריך לברך על מלאכה גדולה.

ובספר שערים מצויינים להלכה סי' קי"ג ס"ק י', הביא משו"ת תפארת שמואל סי' נ"ה, דמי שגמר חיבורו או בגמר הדפסת חיבורו פוטר בכור מתענית ער"פ, הרי דהוי כמו סיום מסכת ויש לעשות סעודת מצוה.

(כח) בשו"ת חקקי לב יו"ד סי' נ"ו כתב חז"ל, ומשמע לי מזה דמי שזיכהו ה' להדפיס ספר חדש [אף כשהוא אבל], מותר לו לאכול, וגם אם נתעסק בסידור הספר אף שאין הספר שלו, או שהיה המקדיש הספר, פשיטא דהם יאכלו בלחמו בסעודת הספר, וכן סופר ומגיה, וכ"ש מקדיש ס"ת חדש מותר להם אף בבית אחרים לילך ולאכול בסעודה שעושים לגמרה של תורה עכ"ל. הרי דס"ל דלכולם הוי סעודת מצוה. וכ"כ בספר שערים המצויינים בהלכה סי' קי"ג בשם שו"ת תפארת שמואל סי' נ"ה.

כתב בספר חסידים אות תתר"כ, כשאדם גומר מלאכה גדולה צריכה ברכה, שהרי לאחר שברא הקב"ה את עולמו ברכו שר העולם (חולין ס' ע"א), שנאמר (תהילים ק"ד ל"א) ישמח ה' במעשיו, וכן כשכלו מלאכת המשכן ברך אותם משה, וכן עשה דוד ושלמה וכן חזקיהו, וכן הוא אומר (דברים כ' ו') ומי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו שלא ברכוה וכו' עכ"ל, ובברית עולם לחיד"א כתב שם, כתבו התוס' בפירוש התורה בספר דעת זקנים פרשת בראשית, ויברך אותם אלוקים וכן ויברך אלוקים את יום השביעי, הא למדת שהקונה דבר חדש מברך שהחיינו עכ"ל, וראוי למי שגמר לחבר ספר וכן להדפיס ספר, לתת הודאות לשמו יתברך אשר זיכהו לכך, והרב מור וקציעה סי' רכ"ג כתב ויברך שהחיינו, ולי הדל נראה דיברך בלא שם ומלכות, והרב הגדול מוהר"ר עזרי' פיג'ו ז"ל על הדפסת גידולי תרומה דרש ברבים לשבח ה' שזכה לזה כמ"ש בספר בינה לעיתים דרוש ב'.

(כט) בספר מור וקציעה סי' רכ"ג כתב חז"ל, גם נראה שהגומר ספר (שחיבר בחידושי תורה לשם שמים בלבד, בעושים לשמה הכתוב מדבר) בכתיבה וכ"ש בהדפסה, שיי"ל לברך, שכן עושים סעודת שמחה לגמרה של תורה, שאין שום קנין ובנין שיש בו שמחה יותר מזה, כל חפצים לא ישוו בה

בז. אבל שזיכהו ה' להדפיס ספר חדש מותר לו להשתתף בסעודה שעושה לסיום הספר וכן אם נתעסק בסידור הספר שלו או שהי' מקדיש הספר פשיט שהם יאכלו בלחמו בסעודת הספר (ל).

בז. סעודה זו אינה מתרת אכילת בשר ויין בתשעת הימים (לא).

סיום מצוה

בח. כתב המגן אברהם (לב) דגם לגמר מצוה עושין סעודה, ולפיכך כתב באגרות משה דאנשים שעושין מצוה במשך זמן יש להם לעשות סעודה לשמחתם.

וכו' הרי דנקט להדיא גם דין סעודת מצוה וגם ברכת שהחיינו, וכמו שמצינו בספר חסידים שצריך לברך על מלאכה גדולה.

וע"ע בהעמק שאלה לנצי"ב קע"א [בסוף הספר], דהאריך הרבה בענין ברכת שהחיינו בסיום חיבור ספר, וכתב שם להלכה דודאי דמברכין שאין לך הנאה גדולה מזו, שאפילו למתים שחופשים מהמצוות יש להם הנאה גדולה בהוצאת ספרים, והנאה זו שייכת גם כלפיהם, וממילא ודאי דמברכין, ועיי"ש דהאריך בראיות לזה.

עיין בהקדמה לספר מנחת יצחק דהאריך בענין ברכת שהחיינו על חיבור ספר, והביא מתשובות חתם סופר או"ח סי' קנ"ו בשם הגאון הגדול מוה"ר דוד שטרויז כן ז"ל כשנתעלה לרבנות, כדי לצאת דברי הגאון היעב"ץ במור וקציעה, שמי שנתעלה לרבנות יש לברך שהחיינו, אם יודע דכל כוונתו לש"ש, וכן יען שהי' שמו דוד התחיל ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו, והביא דכן נהג הגאון ר' חיים סופר ז"ל מפעסט בהקדמת ספרו שו"ת מחנה חיים, נהג בברכת בא"י למדינו חוקיק ולצרף עמו, ועיין במנ"י שם דכתב דלפיכך נוהג אף הוא כן.

אולם בשו"ת יד יצחק ח"ב סי' רנ"ט הביא דאין לברך שהחיינו, דאפשר שלא יתקבל הספר בציבור, ולפיכך לא שייך לברך שהחיינו, עוד נכתב בהקדמה לספר חיי משה ע"פ המהרש"א, דכל מצוה שאין מברכין עלי' אין עלי' ברכת שהחיינו, ולכן גם הכא אין ברכת שהחיינו.

ולהלכה הביא בכף החיים סי' רכ"ג ס"ק כ"ו דיברך בלא שם ומלכות, ואם אפשר יפטרו בבגד חדש או פרי חדש, וכן כתב בהקדמה לספר חמדת שלמה (דרשות) ובהקדמה לשו"ת גנוז יוסף. ועיי"ש דהביא, דה"ה מי שזיכהו ה' להדפיס מממונו ספר חידושי תורה של אחרים, יש לו לברך שהחיינו על בגד חדש או פרי חדש, ולפטרו בלא שו"מ דלא גרע מקנה ספרים וזה לו ולכל העולם שמזכה רבים בתורה.

וע"ע לקמן פרק ה' ס"א שהבאנו מקור נוסף לסעודה שגומר לחבר ספר.

(ל) חיי משה כללי המצוות פרק י"ח (עמ' רצ"ד) בשם חקקי לב ח"א סי' נ"ו.

(לא) כן פסק הגר"ח קנייבסקי שליט"א (עיין בתשובותיו שהשיב לנו בסוף הספר).

(לב) מג"א סי' תקנ"א ס"ק ל"ג, ועיין בפמ"ג במשבצות זהב או"ח ס' תמ"ד ס"ק ט' שהאריך בדין מה חשיב סעודת מצוה והחשיבו בהדי סעודת מצוה.

אולם בקובץ הל' לימי בין המצרים עמ' ל"ז אות קמ"ח הובא להתיר ובספר נחמת ישראל פכ"ג הערה 353 הביא בשם הגאון בעל ציץ אליעזר שאין סעודת מצוה בגמר הספר אא"כ אומרים בו דברי תורה ולדרוש בו מעין המאורע ולומר שירות ותשבחות, ועיין יש"ש ב"ק פ"ז סי' ל"ז.

והנה בשו"ע או"ח סי' תכ"ט ה"ב, אין נופלין על פניהם בכל חודש ניסן וכו', וכתב המג"א שם בס"ק ג', מפני שיי"ב נשיאים הקריבו י"ב ימים וכל יום הקרבן הי' יו"ט שלו, ואח"כ ער"פ, א"כ יצא רוב החודש בקדושה, לפיכך עושין כולו קדוש, וכתב שם החתם סופר, ומה שתמהו רבים על י"ג ניסן. מאז אמרתי ששלמי אחירע בז עינו הי' גמר אכילתם בו ביום אם היו השלמים נאכלין

כט. יש שאמר¹²³⁴⁵⁶⁷ שלכך עושים סעודה בזאת חנוכה שהוא גמר מצות החג (לג).

ל. אין להתיר אכילת בשר ויין בתשעת הימים בגמר מצוה (לד), וצ"ע אם זה מתיר לבכורים לאכול בע"פ.

לא. יש אומרים שהמסיים מצוה גדולה מברך שהחיינו (לה).

לשני ימים ולילה אחד, ובספר גוילי אפרים סי' ק"ע נתקשה על דברי החתם סופר דמה שמחה יש באכילת הקרבן, והביא שם משמי' דהגאב"ד דקערעסטור דהוא לפי שבאותו היום נשלמה המצוה והוי סעודה לגמר מצוה.

ומצאנו בקדושת לוי בדרוש לשבועות דכתב וז"ל, נשאלתי במדינת ליטא מפני מה נקרא חג השבועות בשם עצרת, והלא לא נזכר בתורה בשם עצרת רק בשמיני עצרת, והשבתי שלושה אופנים וכו', האופן הב' לפי שאנו רואים בחוש השכל שכל הימים טובים נקרא שמותן על שם המאורע, דהיינו ע"ש מצוות הנהגות, וכן שאר המועדים, מה שאין כן יום שבועות אין נקרא על שם המאורע רק על שם מצות הספירה, והנה צריך להבין מפני מה נקרא יו"ט ההוא על מצוה שעברה, מפני שהוא כמו סיום מצוה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל תיתי לי' דכד מסיימי וכו', וכמו שבאיזה סיום מסכתא אזיגדול מאד השמחה, ועושין סעודות גדולות כמו שראינו באיזה אנשי מעשה אשר תורתם אומנותם, ובאמת לשמחה מה זו עושה, הלא כבר עברה המצוה ההיא, אבל הוא מנהג נכון כמו שפירש רש"י על שמיני עצרת שקשה עלי פרדתכם, למה הדבר דומה לשר אחד שהזמין את המלך עם כל שרי המלוכה וכו', אז אמר המלך קשה עלי פרדתכם ממני, עצור עצמך וכו' לפיכך נקרא שמיני עצרת וכו', ע"ז אנו עושין שמיני עצרת בכדי לעצור עוד השמחה, וזה הטעם ג"כ בסיום מסכתא, וזה ג"כ הטעם של חג השבועות עושין אותו יו"ט על סיום מצות הספירה שזיכה אותנו הבורא ב"ה וע"ז נקרא בשם עצרת.

(לג) כ"כ בספר ליקוטי מהרי"ח ח"ג עמ' קפ"ז.

(לד) בשו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"ב כתב, נסתפקתי אם מותר לאכול בשר ולשתות יין בשבוע שחל בו תשעה באב כשגמר איזה מצוה כמו בסיום (רמ"א ס' תקנ"א ס"י), ולכאורה נראה פשוט דשרי אף ע"ג דהרמ"א בריש סי' תרמ"ט כתב עושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה, מ"מ הרי הא"ר שם בשם ראב"ח (מובא במשנה ברורה שם ס"ק ו') דה"ה לגמר מצוה, וכן מבואר ברשב"ם ב"ב קכא: ד"ה מניסן שכתב וז"ל, ואותו היום שפסקו (מלכרות את עצי המערכה) היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימים מצוה גדולה כזאת עיי"ש, וכ"כ בחידושי אגדות שם, ואע"ג דדייק וכתב אמנם אין זה מוסכם לכו"ע, דהרי רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל כתב שם וז"ל, ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה, אבל אותו היום פסקו ועשאוהו יו"ט, שמכאן ואילך היו עוסקין בתורה עכ"ל, הרי דמשום גמר מצוה לא היו עושין יו"ט אי לאו משום דנעשו פנויים לעסק התורה, וא"כ אף ע"ג דהלכה כבתראי, מ"מ הרי כתבו הפוסקים דאם האחרונים לא הביאו דברי הראשון מסתמא לא ראו דבריו, ואמרינן אילו ראו לא הוו פליגי עלי', ודברי רבנו גרשום מאור הגולה ז"ל ודאי לא נגלו לעיני האחרונים ז"ל, וב"י בני נביאים הם ולא נהגו לאכול בשר בזמן הנ"ל בסיום דבר מצוה, וי"ל משום דקי"ל דגדול תלמוד תורה שהלימוד מביא לידי מעשה וכו', א"כ סיום מסכת אינו סיום לחוד אלא גם התחלה למעשה, ואפשר דמה"ט כתב רשב"ם ז"ל מצוה גדולה כי היכי דלא נילף מזה לסתם מצות וכו' עכ"ד, הרי דפסק דאף דעושים סעודת מצוה אין אוכלין בשר בתשעת הימים בגמר מצוה.

ולכאורה יש להסתפק בבכור בע"פ אם זה מתיר לאכול או לא, דהנה עיין לקמן בפרק ח' סעיף ד', שמצינו מה שדייקו הפוסקים דבסיום בתשעת הימים אין לכוון סיום לתשעת הימים, ואילו בע"פ התירו (עי' פ"ו ס"ח), וממילא יש להסתפק מה הדין הכא.

(לה) עיין לעיל הערה 28 בדברי הספר חסידים.